

УДК: 378.147(73)

ОЛЬГА ОРЛОВСЬКА

м. Хмельницький, Україна

**ЕТАПИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ДО ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ
В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ США**

**STAGES OF FUTURE TEACHERS' PROFESSIONAL TRAINING TO
TEACH TOLERANCE TO HIGH SCHOOL STUDENTS OF THE USA**

Досліджено актуальну проблему підготовки майбутнього вчителя до виховання толерантності в учнів старшої школи США. Проаналізовано етапи підготовки майбутнього вчителя до виховання толерантності в учнів старшої школи США, а саме: мотиваційний, змістово-процесуальний, діяльнісно-творчий. Обґрунтовано компоненти готовності майбутнього вчителя до виховання толерантності в учнів старшої школи. Окреслено можливості творчого використання у вітчизняній освітній практиці прогресивних ідей досвіду США з підготовки майбутнього вчителя до виховання толерантності у старшокласників.

Ключові слова: толерантність, толерантне освітнє середовище, підготовка вчителя до виховання толерантності, етапи підготовки майбутнього вчителя.

Исследована актуальная проблема подготовки будущего учителя к воспитанию толерантности у учеников старшей школы США. Проанализированы этапы подготовки будущего учителя к воспитанию толерантности у учеников старшей школы США, а именно: мотивационный, содержательно-процессуальный, деятельно-творческий. Обоснованы компоненты готовности будущего учителя к воспитанию толерантности у учеников старшей школы. Разработаны рекомендации о возможном творческом использовании в отечественной образовательной практике передовых идей опыта США по подготовке будущего учителя к воспитанию толерантности у старшеклассников.

Ключевые слова: толерантность, толерантная образовательная среда, подготовка учителя к воспитанию толерантности, этапы подготовки будущего учителя.

An urgent problem of future teachers' training to teach tolerance to high school students in the USA has been investigated. The stages of future teachers' training to teach tolerance to high school students in the USA, such as: motivational, content-processual and activity-creative, have been analyzed. The components of future teachers' readiness to teach tolerance to high school students have been substantiated. Possibilities of using the progressive ideas of the U.S. experience concerning

improvement of national system of future teachers' training to teach tolerance to high school students have been defined.

Key words: tolerance, tolerant educational environment, teacher's training to teach tolerance, stages of future teachers' training.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Реалії сьогодення потребують пошуку інноваційних шляхів удосконалення і розвитку педагогічної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів, інтернаціоналізації освіти, науки і культури; зростання вимог до професійної підготовки вчителів нової генерації, які виховуватимуть нові покоління громадян України. З огляду на психолого-педагогічну характеристику учнів старшої школи професійна діяльність учителя передбачає створення умов для конструктивної взаємодії і порозуміння з усіма учасниками педагогічного процесу; надання старшокласникам можливостей вибору поведінкових альтернатив; забезпечення розвитку їх творчого потенціалу, ініціативності, відповідальності та особистісного самоствердження; сприяння успішній соціалізації молодого покоління. Водночас ефективна реалізація цих умов залежить від ціннісних пріоритетів педагога, його усвідомленого володіння толерантністю на всіх рівнях, готовності до виховання толерантності.

У цьому контексті вивчення раціональних ідей досвіду США з підготовки вчителя до виховання толерантності в учнів старшої школи викликає значний інтерес і може стати цінним джерелом для осмислення їх творчого використання у вітчизняній освітній теорії та практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми толерантності, зокрема осмислення сутності феномена «толерантність» та його особливої значущості для формування професіоналізму особистості педагога досліджено у наукових працях вітчизняних (О. Безносюк, О. Волошина, О. Грива, В. Калошин, Ю. Тодорцева, та ін.) та російських (О. Асмолов, С. Бондирева, А. Погодіна та ін.) учених. Проблемою професійної підготовки вчителів, теоретичного обґрунтування сучасних підходів до виховання толерантності, готовності вчителів до навчально-виховної діяльності у контексті полікультурної освіти займалися американські науковці Дж. Бенкс, С. Буллард, В. Вогт, А. Гарвуд, К. Грант, І. Доттін, К. Зейхнер.

Формулювання мети статті. Метою статті є дослідження етапів підготовки майбутнього вчителя до виховання толерантності в учнів старшої школи США з метою творчого використання прогресивних ідей американського досвіду у загальноосвітніх школах, професійно-технічних і вищих педагогічних навчальних закладах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз змісту освітньо-професійних програм підготовки вчителів старшої школи дозволив виділити три етапи підготовки майбутнього вчителя до виховання толерантності в учнів старшої школи США, а саме: мотиваційний, змістово-процесуальний та діяльнісно-творчий. Розглянемо кожний з цих етапів детальніше.

Перший етап – мотиваційний. Мотиваційний етап передбачає «занурення» майбутніх учителів в емоційно забарвлене, інтенсивне, значуще та привабливе для них проблемно-освітнє середовище, яке дозволяє продемонструвати важливість толерантності для сучасного світу та людини. В результаті формуються уявлення та знання про різноманіття культур у світі, толерантність; про себе, як представника полікультурного суспільства; установок на виховання толерантності та толерантну поведінку. Як наслідок, активізуються інтелектуальна, мотиваційна та емоційна сфери особистості.

На цьому етапі в процесі підготовки беруть участь студенти молодших курсів, зокрема першокурсники. Як правило, перший рік навчання в професійному закладі передбачає встановлення міжособистісних стосунків у групі, у зв'язку з цим при формуванні мотивації до виховання толерантності приділяється особлива увага регулюванню міжособистісних стосунків.

Мета мотиваційного етапу: сформувати уявлення та знання про цінність толерантності, мету та завдання виховання толерантності; сформувати свідоме ставлення до виховання толерантності в учнів старшої школи; сформувати професійні та суспільні мотиви виховання толерантності в учнів старшої школи; стимулювати бажання досліджувати цю проблему та використовувати отриманні знання та вміння на практиці; сформувати спрямованість на толерантну взаємодію із суб'єктами навколишнього середовища.

Другий етап – змістово-процесуальний. На цьому етапі закладається основа теоретичних знань і методичних умінь з виховання толерантності, а також формується міжкультурна педагогічна компетентність та компетентність з виховання толерантності в учнів.

Міжкультурна педагогічна компетентність – сукупність знань про різноманіття світу, власну культурну ідентичність, толерантне ставлення до культурних та етнічних відмінностей, особливості педагогічної діяльності в полікультурному освітньому середовищі, що реалізується в комунікативній та професійно-діяльнісній здатності вчителя ефективно здійснювати навчально-виховний процес в умовах взаємодії різних культур [5, с. 477].

Розуміння культури важливе для майбутнього вчителя. Американські науковці Дж. Бенкс та С. Бенкс визначають культуру як «символи, поведінку, цінності та вірування, які поділяють всі члени однієї групи. Культура також може бути визначена як програма групи для виживання й адаптації в навколишньому середовищі (природному і соціальному)» [2, с. 57]. Виходячи з цих визначень, будь-яка культура може включати такі категорії (але не обмежуватись ними): етнічну або расову приналежність, релігію, соціально-економічний клас, географічний регіон, професію, вік та покоління, сексуальну орієнтацію. Для роботи у диверситивному класі і виховання в учнів толерантного ставлення один до одного майбутній вчитель повинен знати особливості культури своїх майбутніх

учнів і, в першу чергу, ґрунтовно вивчити власні культурні коріння. М. Котрен-Сміт зауважує: «Для того, щоб навчитися викладати у суспільстві, у якому постійно зростає культурна та мовна різноманітність, майбутньому вчителю необхідно вміти досліджувати і давати свою оцінку таким явищам, у більшості з яких, зазвичай, важко правильно розібратись, як, наприклад, тісно переплетених взаємостосунках між мовою, культурою, владою у школах і навчальному процесі. Це дослідження, безумовно, починається з власної історії як людини і педагога; власного досвіду як члена певної раси, класу чи роду на землі» [4, с. 12].

Американський учений К. Грант запропонував модель досягнення вчителем трирівневої міжкультурної компетентності:

Перший рівень: усвідомлення і розуміння; усвідомлення особистістю власної групи, раси тощо; розуміння пригніченості у суспільстві; оцінка способів, якими соціальні інститути, включаючи школу, закріплюють дискримінацію й упередженість; отримання знань про інші культурні групи, їх внесок у суспільство, історію, ідеали, вірування; накопичення відповідного досвіду у школі.

Другий рівень: оцінка і погодження; сприяння соціальній справедливості; сприяння розвитку почуттів єднання; прийняття культурного плюралізму; сприяння розвитку позитивної «Я-концепції»; звільнення від стереотипів; засвоєння основ полікультурної освіти; інтергрупове міжкультурне навчання.

Третій рівень: впевненість і захист; проектування, реалізація й оцінка полікультурного досвіду; практичне і критичне ставлення до соціальної дійсності; дії задля позитивних соціальних змін; заохочення дискусій з расово-соціальних проблем; використання особистого досвіду при аналізі культурної дискримінації; активна участь у демократичному вирішенні проблем [3, с. 29].

На цьому етапі використовується співпраця та діалог як види толерантної взаємодії, практична і рефлексивна спрямованість, диференціація навчання, оптимальне поєднання традиційних та активних форм організації навчання, а також інтерактивні технології підготовки майбутніх учителів до виховання толерантності в учнів старшої школи.

Мета змістово-процесуального етапу: сформувати уявлення та знання про культуру, різні шляхи її прояву та усвідомити важливість дослідження власного культурного походження; сформувати уявлення та знання про себе як представника соціуму, етносу, культури та вміння здійснювати самопізнання; сформувати уявлення та знання про полікультурний простір життєдіяльності, психологічні особливості представників різних культур; сформувати знання про прояви толерантності та інтолерантності в учнівському колективі; способи побудови толерантної взаємодії в умовах полікультурного освітнього простору; сформувати вміння із самовиховання толерантності та організації толерантної взаємодії; забезпечити знаннями про прояви толерантності та інтолерантності в класі та способах створення толерантного освітнього середовища; сформувати вміння зі створення толерантного освітнього середовища, а також планування,

здійснення та аналізу виховання толерантності; забезпечити оволодіння майбутніми вчителями навчальними методиками та технологіями, які сприяють розумінню культури та її ролі у житті окремої людини і суспільства в цілому; оволодіти інтерактивними технологіями виховання толерантності в учнів старшої школи; ознайомити з труднощами та проблемами організації виховання толерантності в учнів старшої школи.

Третій етап – діяльнісно-творчий. Цей етап вимагає організації суб'єкт-суб'єктних стосунків у процесі ділового співробітництва, інтеграції спільних зусиль школи і професійного педагогічного закладу в підготовці майбутніх учителів до виховання толерантності в учнів старшої школи, консультативної позиції викладача у процесі підготовки, практичної та рефлексивної спрямованості, проблемності навчання.

На третьому етапі використовуються лише такі форми організації навчання, які створюють умови для інтенсифікації самостійної діяльності майбутніх учителів. До них перш за все відносяться педагогічна практика та науково-дослідна робота студентів.

Студенти виконують завдання з організації толерантного освітнього середовища в умовах шкільного навчального закладу, самостійно планують та здійснюють практичну виховну роботу. Діяльнісно-творчий етап вимагає підготовленості майбутнього вчителя до цього виду діяльності, осмислення студентом особистої відповідальності за організовану ним роботу та можливих перспектив її подальшого розвитку. На відміну від попередніх етапів, тут акцентується увага на самостійній роботі студента, допомога викладача студентам мінімальна.

На цьому етапі студенти виконують такі *завдання*: створюють толерантне освітнє середовище у школі під час проходження педагогічної практики; проводять діагностику рівня толерантності учнів старшої школи та педагогічної толерантності вчителів на практиці позаурочної виховної роботи; аналізують досвід класних керівників у вирішенні проблеми виховання толерантності в учнів старшої школи (практика позаурочної виховної роботи); інтегрують знання з різних навчальних предметів у процес виховання толерантності в учнів старшої школи під час проведення педагогічної практики у школі; організують практичну діяльність з виховання толерантності в учнів старшої школи в умовах навчального закладу; пишуть творчі роботи за певною тематикою; організують позакласні заходи, конкурси за певною тематикою в шкільному навчальному закладі.

Показником підготовки майбутнього вчителя до виховання толерантності в учнів старшої школи є його готовність до виконання навчально-виховної діяльності. Поняття «готовності» психологи і педагоги трактують: 1) з точки зору єдності трьох компонентів – когнітивного, емоційного й поведінкового (Д. Катц, М. Сміт); сукупності мотиваційних, пізнавальних, емоційних, волевих якостей особистості (Ю. Кулюткін); 2) як новоутворення (Л. Виготський); 3) як психічний стан (А. Капська, В. Сластьонін) [1, с. 14–15]. Отже, готовність майбутнього вчителя

до виховання толерантності в учнів старшої школи є особистісно-професійною якістю, яка забезпечує внутрішні умови для успішного здійснення цієї діяльності. Взаємопов'язаними та взаємозалежними компонентами готовності майбутнього вчителя до виховання толерантності є цільовий, змістовий, організаційний та результативно-рефлексивний, виявом яких є теоретична та практична підготовка.

Висновки результатів дослідження. Таким чином, підготовка майбутніх учителів до виховання толерантності в учнів старшої школи складається з трьох етапів: мотиваційного, змістово-процесуального та діяльнісно-творчого. Зміст підготовки студентів до виховання толерантності повинен органічно відображати теоретичний, методичний, практичний і психологічний аспекти, що дозволить студентам, володіючи необхідними теоретичними уявленнями та знаннями про особливості організації роботи з виховання толерантності в учнів, вибрати ефективну систему виховних впливів та успішно організувати цей процес в навчальному закладі.

Перспективи подальших розвідок. Проблема підготовки майбутнього вчителя до виховання толерантності потребує подальшого вивчення, оскільки окремі її аспекти залишаються висвітленими не повною мірою, зокрема: особливості підготовки майбутнього вчителя до виховання толерантності в учнівської молоді; готовність майбутнього вчителя до створення толерантного освітнього середовища тощо. За таких умов проблема підготовки майбутнього вчителя до виховання толерантності набуває особливої актуальності, а її розв'язання потребує змін у вітчизняній системі педагогічної освіти.

Література

1. Баркасі В. В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Баркасі Вікторія Володимирівна. – О., 2004. – 171 с.
2. Baruth L. Manning Multicultural Education / L. Baruth. – Needham, 1992. – 173 p.
3. Grant C. A. Multicultural teacher education Renewing the discussion: A response to Martin Haberman / C. Grant // Journal of Teacher Education. – 1983. – Vol. 34. – № 2. – P. 29–32.
4. Smith B. O. Teachers for the Real World / B. O. Smith, S. B. Cohen, A. A. Pearl. – Washington, D.C. : American Association of Colleges for Teacher education, 1969. – 15 p.
5. Sue D. Multicultural Counseling Competencies and Standards: A Call to the Profession / D. Sue // Journal of Counseling and Development. – 1992. – № 70 (2). – P. 477–486.